

ДОБРОЧЕСНІСТЬ СУДДІВ ЯК ПЕРЕДУМОВА ТРАНСФОРМАЦІЇ СУДОВОЇ ВЛАДИ

МАТВІЇВ Ростислав Ігорович - аспірант Інституту права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка»

ORCID: 0000-0003-1280-6776

УДК 340.12:342.5

DOI 10.32782/EP.2022.4.5

Предметом дослідження цієї наукової статті є добročесність суддів як передумова трансформації судової влади

Констатовано, що навіть запозичення іноземного досвіду не завжди є абсолютним для національної системи, більше того навіть міжнародні стандарти, що існують, мають більш декларативну форму і не створюють реальної можливості вирішення дискусійних оціночних суджень. Відсутність дієвої судової системи сприяє подоланню загальній ефективності функціонування правової системи та системи законодавства.

Доведено, що глобалізаційне суспільство ставить нові вимоги, інформаційне суспільство широко демонструє всі наявні прогалини. Отож саме в таких реаліях добročесність суддів набуває особливої прискіпливої сутності. У XXI столітті наслідки втрати довіри до влади є драматичнішими.

Вмотивовано, що останнім часом модель судової системи перебуває у векторному розвитку, в Україні відбувається активний процес подолання корупції, котрий, будемо сподіватися, активізується у світлі європейських прагнень нашої держави. Відбулося формування антикорупційних інституцій нового зразка, оновлення парадигми органів, що функціонують у цьому напрямку, суттєва модернізація законотворчої сфери, що відповідно поширилася і на підзаконну-нормативно-правову діяльність.

Питання зростання рівня фаховості суддів їх морально-етичних чинників, фор-

мування системних антикорупційних механізмів завжди були затребувані в українських реаліях. Вказане також пов'язано з особливими характеристиками органів правосуддя порівняно з іншими органами державної влади. Судді наділені специфічними повноваженнями, мають широту владних правомочностей, можливості управлінсько-адміністративного характеру, особливість представляти державу та від її імені застосовувати державний примус, тому вагомими є ризикові фактори використання вказаних характеристик та потенціалу у неправових цілях з порушенням повноважень, що в кінцевому результаті може загрожувати правам, свободам та законним інтересам особи.

Вказано, що формування чинників, котрі б забезпечили легітимність повноважень, можливість працювати чесно, добросовісно, ефективно та фахово, автоматично призводить до формування умов, коли судді не бажують перевищувати владні повноваження, здійснювати корупційні чи інші незаконні, аморальні дії.

Ключові слова: добročесність суддів, органи публічної влади, антикорупційна стратегія, судова влада, модернізація права.

Постановка проблеми

Глобальні трансформації змінюють органи публічної влади, державу та систему правосуддя. XXI століття приносить нову сучасність: недостовірний, мінливий і невизначений медіа-ландшафт, який причетний до зростання недовіри населення до устано-

ви взагалі, а до судової системи як явища реалізації правосуддя загалом; взаємодоповнювальна, пристрасна та іноді популістська політика; величезні технологічні можливості та ризик, зміни, що часто сприймаються з острахом; загрози неправомірного іноземного впливу; розмитість державного та приватного секторів. У цей час змін та трансформацій важливою запорукою є забезпечення права людини на справедливий суд, поряд з цим суттєвим елементом виступає доброчесність суб'єкта, що реалізує правосудну діяльність.

Серед науковців-юристів немає консенсусу щодо значення доброчесності суддів, а також у юридичній науці ще не відбулася добре сформульована дискусія щодо нормативної концепції доброчесності суддів. Це є суттєвою проблемою, оскільки відсутній не тільки понятійно-категоріальний апарат для правореалізаційної сфери, але й критерій розуміння дефініції як соціального явища. Австралійські науковці вказують, що «без чіткого визначення «доброчесність» ризикує бути порожньою метою, відкинутою суспільством як безглузда риторика, і не досягти її ефективно направляти реальну практику [1]

Актуалізація проблеми зумовлюється не тільки відсутністю загальнотеоретичної визначеності, але й практичною затребуваністю проблеми в контексті оновлення судової влади у світлі євроінтеграційних прагнень нашої держави.

Стан дослідження

Безумовно, судова влада і її прояви не є новою тематикою для дослідження. Доктринальні підходи до правозастосовної судової діяльності були предметом наукового пошуку багатьох учених, як О. М. Бандурка, Н.П. Бортник, І. М. Жаровська, В. Ф. Бойко, П. Голосніченко, А. А. Селіванов, В.Б. Ковальчук та інших авторів.

Поряд з цим проблема має вагомий, багатосферний характер і потреби оновлення доктринально-методологічного, синергетичного підходу до вирішення питання забезпечення доброчесності суддівського корпусу.

Метою дослідження є аналіз феномену доброчесності суддів як передумови трансформації судової влади.

Виклад основних положень

Загалом доброчесність у доктринальному розумінні національна школа права сприймає « як мірило якості антикорупційної публічної служби – це трансформація добра, справедливості, чесності в площину функціональних обов'язків, у результаті чого офіційна публічна особа, державний службовець набуває ознак компетенційності, самовмотивованості, безкорисливості, чесності, системності та сумлінності виконання визначених законом обов'язків» [2].

Варто розуміти, що навіть запозичення іноземного досвіду не завжди є абсолютом для національної системи, більше того навіть міжнародні стандарти, що існують, мають більш декларативну форму і не створюють реальної можливості вирішення дискусійних оціночних суджень. Відсутність дієвої судової системи сприяє подоланню загальній ефективності функціонування правової системи та системи законодавства.

Глобалізаційне суспільство ставить нові вимоги, інформаційне суспільство широко демонструє всі наявні прогалини. Отож саме в таких реаліях доброчесність суддів набуває особливої прискіпливої сутності. У ХХІ столітті наслідки втрати довіри до влади є драматичнішими.

Останнім часом модель судової системи перебуває у векторному розвитку, в Україні відбувається активний процес подолання корупції, котрий, будемо сподіватися, активізується у світлі європейських прагнень нашої держави. Відбулося формування антикорупційних інституцій нового зразка, оновлення парадигми органів, що функціонують у цьому напрямку, суттєва модернізація законотворчої сфери, що відповідно поширилася і на підзаконну нормативно-правову діяльність.

Питання зростання рівня фаховості суддів їх морально-етичних чинників, формування системних антикорупційних механізмів завжди були затребувані в українських реаліях. Вказане також пов'язано з особли-

ними характеристиками органів правосуддя порівняно з іншими органами державної влади чи місцевого самоврядування. Судді наділені специфічними повноваженнями, мають широту владних правомочностей, можливості управлінсько-адміністративного характеру, особливість представляти державу та від її імені застосовувати державний примус, тому вагомими є ризикові фактори використання вказаних характеристик та потенціалу у неправових цілях з порушенням повноважень, що в кінцевому результаті може загрожувати правам, свободам та законним інтересам особи.

Формування чинників, котрі б забезпечили легітимність повноважень, можливість працювати чесно, добросовісно, ефективно та фахово автоматично призводить до формування умов, коли судді не бажають перевищувати владні повноваження, здійснювати корупційні чи інші незаконні, аморальні дії.

Як і будь-яке правове явище, в глобалізованому суспільстві не існує відокремлено політична система, розвиток законодавства, розвиток освітніх процесів, теоретико-правова розробленість питання, інституційна система судової влади, рівень правосвідомості – усе це і багато іншого впливають на добросочність як правове та соціально-політичне явище.

Звернемося в цьому контексті до прикладів, нідерландський дослідник аналізує дискурси щодо добросочності суддів у судових системах як у сформованих демократіях, так і в країнах, що розвиваються. Він вказує, що у першому випадку верховенство права добре розвинене, довіра до суддів висока, але з'являються нові вимоги до підзвітності. В останньому центральне місце займають традиційні проблеми добросочності, такі як шахрайство та корупція. Автор стверджує, що добросочність слід розуміти і як професійну чесноту, яку тут обговорюють через призму етичної теорії чесноти, і як захист суспільної довіри [3].

Отож науковець доводить, що, незважаючи на політичну систему та розвиток демократичних цінностей, в інших спектрах, проте питання добросочності має свої труднощі та відіграє дискусійну роль. Як правило, у

демократіях, що розвиваються, корупція є першим, з чим потрібно боротися, приводить до добросочності суддів. Ця корупція є системною і впливає на весь державний сектор, таким чином послаблюючи державні інституції. Transparency International визначає корупцію як «зловживання довіреними особами владою для приватної вигоди». При цьому розуміє вигоду «як фінансову, так і матеріальну», або нематеріальну вигоду, наприклад сприяння політичній чи професійній діяльності чи задоволення амбіцій. Тоді судова корупція «включає будь-який неналежний вплив на неупередженість судового процесу будь-яким учасником судової системи» [4].

Для формування демократичності суспільства і верховенства права питання оновлення судової системи має суттєве значення, і, як вказує І.М. Жаровська, «новітні процеси потребують нового людського капіталу, здатного впоратися з набором нових претензійних ролей та обов'язків, які повинно виконувати нині демократичне державне управління»[5, с.58]

Проте в національній правовій системі питання корупції та добросочності має актуалізацію у зв'язку з показниками, які репрезентують значну стагнацію у цій сфері. «Українським центром економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова: судову владу українці вважають найбільш корумпованою сферою, а 47 відсотків опитуваних вважають, що у судовій владі корупцією охоплено все. За даними Світового Індексу Правосуддя (World Justice Project - Rule of Law Index), Україна у сфері «відсутність корупції» в судовій системі зайняла 94 місце з 99 проаналізованих країн».

Щодо іншого прикладу порушення добросочності суддів, то звернемося до питання освіти. Видавалось би, що судді – це та категорія юристів, що мають найвищий рівень правових знань, проте науковий аналіз фахівців призвів до твердження, що вказана теза також є дискусійною. Важливою проблемою у Камбоджі та В'єтнамі є відставання в освіті, де просто занадто мало кваліфікованих суддів, оскільки юридична університетська підготовка знаходиться в

зародковому стані [6]. Вказане призводить до судових помилок, що також впливають на фактор доброчесності суддів.

Завдання системи правосуддя реагувати на виклики таким чином, щоб визначити пріоритети публічно цінності права, що особливо актуально нині. Держава формує систему влади, відповідає за судову гілку влади як особливо цінну у всій парадигмі державних та повинна активно інвестувати всесферний потенціал у судові установи, зміцнені системою агентств доброчесності, однак значення громадської активності тут також дуже актуальне. Такий конгломерат забезпечує громадську довіру.

Іноземні органи публічної влади вже низку років використовують поняття доброчесності як один з критеріїв відбору і функціонування публічної влади. Для України нововведенням стало це поняття в контексті всіх органів влади із впровадженням у 2014 році на законодавчому рівні комплексного прогностичного акту (стратегії) у сфері антикорупційної діяльності. Закон «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 роки» створили основу для початку засобів та механізмів перевірки публічних службовців щодо доброчесності. Така новітня ідеологія стала поштовхом для формування методології та реальних засобів подолання корупції.

Реалізація задекларованої ще більше десяти років тому судової реформи не надала можливості вказати про реальність, а не декларативність останніх. Вказаний Закон пропонує заходи саме для судової влади, які сформуєть антикорупційну та доброчесну судову діяльність. Незважаючи на те, що вказані тенденції розраховані до 2017 року, усе ж їх виконання є затребуваним і на сьогодні. Навіть, якщо певні заходи реалізовані, обсяг цієї реалізації є незначним, тому потребує додаткової уваги. Зокрема запропоновано:

- зменшення обсягу суддівського імунітету та надання судді лише функціонального імунітету (імунітету від звинувачення за дії, вчинені у процесі виконання суддівських функцій);

- врегулювання питань щодо запобігання та вирішення конфлікту інтересів у діяльності представників судової влади;

- визначення особливостей проведення спеціальної перевірки щодо кандидатів на посаду судді;

- подання, оприлюднення (зокрема в Інтернеті) та моніторинг достовірності даних декларацій суддів про майно, доходи, видатки та зобов'язання фінансового характеру;

- створення в рамках судової системи окремого органу або покладення на органи суддівського самоврядування (не пов'язані з дисциплінарними функціями) консультативних функцій щодо етичних стандартів, конфлікту інтересів та декларування майна, доходів, видатків та зобов'язань фінансового характеру;

- проведення періодичного навчання суддів з питань, пов'язаних із стандартами запобігання та протидії корупції, враховуючи їх під час атестації суддів [7].

Висновок

Отож потреба забезпечення феномену доброчесності суддів є беззаперечна. Вказане розглядається як складова для легітимності судової влади, як умова прийняття обгрунтованого судового рішення і як передумова суспільної довіри.

Вагомими у вказаному контексті є також морально-етичні норми поведінки судді. Вони, з одного боку, оцінюються залежно від територіальних ортологічних основ суспільства, тобто формуються і мають відповідати національним аксіологічним детермінантам. З іншого боку, суддів як представників влади, що виступають від імені держави, слід навчити мислити таким чином, щоб чітко відокремити етичне питання легітимності від просто застосування власних приватних моральних поглядів.

Література

1. Kirby N., Webbe S. The Australian Public Service Integrity Regime Research Paper for the Australian Public Service Review Panel. September 2018 URL: <https://www.pmc.gov.au/sites/default/files/foi-log/180905-aps-integrity-review-final.pdf>

2. Глущенко С. Що розуміти під професійною етикою та доброчесністю в контексті

кваліфікаційного оцінювання суддів? *Закон і бізнес*. 2016.

3. Soeharno J. *The Integrity of the Judge: A Philosophical Inquiry* (1st ed.). *Routledge*. 2009. URL: <https://doi.org/10.4324/9781315556697>

4. *Transparency International Annual Report 2007* <https://www.transparency.org/en/publications/transparency-international-annual-report-2007>

5. Жаровська І. Демократія та верховенство права: сучасна методологія управлінсько-владної діяльності *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія : Юридичні науки*. 2021. Т. 8, № 3. С. 56-60.

6. Brants С.Н. *Criminal Cases Review Commission in England en Wales*. Utrecht: Willem Pompe Instituut. 2006 P. 369–371

7. Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 роки. *Відомості Верховної Ради* 2014, № 46, ст.2047

Matviyev R.I.

THE INTEGRITY OF JUDGES AS A PREREQUISITE FOR THE TRANSFORMATION OF THE JUDICIARY

The subject of research of this scientific article is the integrity of judges as a prerequisite for the transformation of judicial power

It was established that even borrowing foreign experience is not always an absolute for the national system, moreover, even the international standards that exist have a more declarative form and do not create a real possibility of solving debatable evaluation judgments. The lack of an effective judicial system contributes to overcoming the overall effectiveness of the functioning of the legal system and the legislation system.

It is proven that the globalization society sets new requirements, the information society widely demonstrates all existing gaps. There-

fore, it is precisely in such realities that the integrity of judges acquires a particularly scrupulous essence. In the 21st century, the consequences of the loss of trust in the authorities are more dramatic.

It is motivated by the fact that recently the model of the judicial system has been in vectorial development, an active process of overcoming corruption is taking place in Ukraine, which we hope will become more active in the light of the European aspirations of our country. There was the formation of anti-corruption institutions of a new model, the renewal of the paradigm of bodies functioning in this direction, a significant modernization of the law-making sphere, which accordingly extended to sub-legal, regulatory and legal activities.

Issues of increasing the level of expertise of judges, their moral and ethical factors, and the formation of systemic anti-corruption mechanisms have always been in demand in Ukrainian realities. This is also related to the special characteristics of the judiciary compared to other state authorities. Judges are endowed with specific powers, have a wide range of powers, opportunities of a managerial and administrative nature, the peculiarity of representing the state and applying state coercion on its behalf, therefore there are significant risk factors of using the specified characteristics and potential for illegal purposes with a violation of powers, which in the end may threaten rights, freedoms and legitimate interests of a person.

It is indicated that the formation of factors that would ensure the legitimacy of powers, the ability to work honestly, conscientiously, efficiently and professionally automatically leads to the formation of conditions when judges do not want to exceed their powers, commit corruption or other illegal, immoral actions.

Key words: integrity of judges, public authorities, anti-corruption strategy, judiciary, modernization of law.